

Historik v rytmu moderních hospodářských dějin

K životnímu jubileu Eduarda Kubů

Barbora Štolleová – Tomáš Gecko

KEYWORDS:

Historiography — Prague School of Economic History — Economic diplomacy — Economic nationalism — Business history in the Czech Republic — Banking and finance

Oslavy narozenin a životních jubileí mohou mít mnoho podob. Od těch nenápadných, které se odehrávají v úzkém rodinném kruhu za zavřenými dveřmi domácností, až po bouřlivá hýření desítek osob, počítaje v to široké příbuzenstvo, sousedy i známé, jež jsou v lepším případě následována tučnými novinovými titulky o skandálním rušení nočního klidu, a v horším případě mají i soudní dohry. Svou tradici sahající přinejmenším do 19. století mají oslavy kulatin v širším společenském měřítku. Stalo se nepsaným pravidlem, že čím významnější jubileum, tím větší slavnost, zvláště potom v případech, kdy jubilantem je veřejně známá a respektovaná osobnost. Součástí rituálů oslav se stala i ocenění, uznání přínosu jubilantů v rámci oboru, profese či instituce, kde působili, a to například pořádáním společenského setkání, kulturní akce, vydáním publikace nebo alespoň zprávy v profesním periodiku, ve výroční zprávě. Ať už se jednalo v dané chvíli o iniciativy jubilantem vítané či nikoliv (v tomto směru můžeme poukázat na údajný vehementní odpor bankéře Jaroslava Preisse, jenž s blízcími se šedesátinami dokonce úředníkům banky kategoricky zakázal „jakékoliv oslavy, monografie, sborníky, fondy, ozdravovny a dary“)¹, při psaní následujících řádků vycházíme z předpokladu, že ve většině případů tyto iniciativy přeci jen dokáží splnit svůj účel, tedy připomenout zásluhy a přínos jubilanta v té které oblasti a v neposlední řadě jej potěšit.

Své životní, sedmdesátileté jubileum v lednu 2021 oslavil i historik Eduard Kubů. Gratulace na Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (ÚHSD FF UK), na pracovišti, kde jubilant působí od jeho založení, tedy více než tři desetky let, se bohužel zcela vymkly obrazům bujarého veselí. Odehrály se totiž pod pláštíkem lockdownu v důsledku kulminující vlny koronavirové epidemie. Se svými spolupracovníky a kolegy si jubilant sice s šampaňským v ruce přítukl, ale pouze virtuálně, přes obrazovku počítače. Absence autentické oslavy však nijak nezmenšuje potřebu ohlédnout se alespoň „na papíře“ za dosavadní profesní dráhou člověka, jenž „zaprodal duši historii, hýčká si vrtkavou Kleió a jehož vyžralé

¹ Vrchnímu řediteli JUDru Jaroslavu Preissovi k jeho šedesátinám, Věstník Klubu úředníků Živnostenské banky 15, 1930, č. 12, s. 3.

tvůrčí síly nepodléhají rytmu ročních období...“² a dlouhodobě se tak řadí k proflu-
jícím osobnostem středoevropské historické vědy. Životní výročí Eduarda Kubů je
současně vhodnou příležitostí k ohlédnutí za vývojem (moderních) hospodářských
dějin v České republice po roce 1989, tedy oboru, kterému jubilant dokázal, společně
s hrstkou dalších, vtisknout jeho současnou tvář.

OD STŘEDOVĚKU K MODERNÍM HOSPODÁŘSKÝM DĚJINÁM ANEB CESTY VĚDCE JSOU NĚKDY NEVYZPYTATELNÉ

Eduard Kubů se narodil 18. ledna 1951 v Praze. Podle vlastních slov již v dětství hodně
četl a o svém budoucím směřování měl poměrně brzy jasno. V letech 1966–1969 stu-
doval na Střední všeobecně vzdělávací škole Na Zatlanec, tj. ekvivalentu dnešních
gymnází, a následně, ve svých osmnácti letech, nastoupil na Filozofickou fakultu
Univerzity Karlovy v Praze, obor archivnictví–dějepis (1969–1974). Do historického
řemesla zasvěcovala začínajícího vědce celá plejáda osobností. Rád vzpomíná na-
příklad na někdejšího docenta (později profesora) českých dějin Roberta Kvačka,
odborné asistenty (později profesory) Eduarda Maura a Otto Urbana, profesora
obecných (světových) dějin Josefa Polišenského, z pomocných věd historických na
profesora Zdeňka Fialu, pod jehož vedením započal i psaní své diplomové práce,
a docenta (později profesora) Ivana Hlaváčka. Na základě obhajoby disertační práce
„Klášter kladrubský v době předhusitské“ získal Eduard Kubů v roce 1977 titul dok-
tora filozofie.³

Roku 1974 nastoupil Kubů jako odborný archivář v Archivu ministerstva za-
hraničních věcí, kde působil dalších deset let. Lze předpokládat, že ze studia na
pražské filozofické fakultě, a především z desetileté archivářské praxe pramení
jeho respekt k práci s historickými prameny. Po celou svou profesní dráhu pova-
žuje pramenný materiál za alfu a omegu výzkumu, vyjadřujíc tím značný despekt
k výstupům založeným na neúplné, ba dokonce absentující [sic!] pramenné bázi
a heuristice. Nikdy mu přitom nešlo o „staromódní“ zálibu v prameni ve smyslu
jeho deskripce, nýbrž o schopnost s ním hermeneuticky pracovat, strukturně ana-
lyticky jej vytěžit a smysluplně interpretovat. Ruku v ruce s uvedeným šla pečlivá
selektce signifikantních a náročných témat, ochota a schopnost klást inovativní
a často i provokativní otázky a nabízet na ně precizně vyargumentované odpovědi,
jakkoliv to někdy znamenalo jít proti dlouhodobě vžitým názorům a výkladům,
tedy proti „proudu“. Vysoké nároky Kubů kladené na pramenné a metodologické
ukotvení výzkumu, jeho systematičnost, konceptualizaci a interpretaci ve vědecké
práci své i ostatních, mu postupně vysloužily pověst náročného historika, který
za všech okolností kráčí vstříc historické vědě ve smyslu objevování a porozumění
minulosti i přítomnosti.

2 Jubilantovu osobnost takto výstižně charakterizoval v blahopřání jeho dlouholetý spolu-
pracovník Drahomír Jančík (ÚHSD FF UK).

3 Eduard Kubů, Pozemková držba kláštera kladrubského v době předhusitské (do r. 1420),
Historická geografie, sv. 18, Praha 1979, s. 205–232.

Své pracovní působení na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze zahájil Eduard Kubů v roce 1985. Nejprve zakotvil jako odborný asistent na katedře československých dějin, a to ve skupině pro dějiny novověku. Po listopadu 1989 přešel na nově zřízenou katedru hospodářských a sociálních dějin, od roku 1993 ÚHSD FF UK. V rámci komorně obsazeného pracoviště — tamní seminář hospodářských dějin pod vedením Zdeňka Jindry byl tvořen pouze čtyřmi dalšími členy, a to Ivanem Jakubcem, Eduardem Kubů, Drahomírem Jančíkem, a Jaroslavem Pátkem⁴ — získal příležitost zapojit se do hektických proměn české/československé vědy, která se napříč 90. lety adaptovala na nové poměry. Snažila se o svou „renesanci“ a postupné vyrovnávání se se standardy vědy západní. Společně s dalšími působil Kubů směrem k odideologizování témat protěžovaných komunistickým režimem i nastolování témat nových. Napomáhal zaplnit vakuum po dříve dominantních marxistických metodologických přístupech. Aktivně tak participoval na formování nového paradigmatu české historiografie, pomáhal jej konsolidovat. Ač si udržoval široké pole bádání, těžiště jeho zájmu se přesouvalo směrem k moderním hospodářským dějinám. Významně reflektovanými tématy se staly geneze československého státu, jeho integrace do mezinárodních diplomatických sítí včetně hospodářských souvislostí (geopolitických, logistických a technologických). Odtud vedla cesta k dalším badatelským okruhům, například modernizačním tendencím finančního trhu, výzkumu hospodářského nacionalismu, analýze českých finančních a hospodářských elit, dějinám agrarismu a v neposlední řadě k dějinám podnikání.

Badatelské profilování Eduarda Kubů výmluvně zrcadlí jeho rychle se rozrůstající publikační činnost i kariérní postup. V roce 1990 dosáhl titulu kandidáta věd (CSc.) prací „Hospodářské vztahy s Německem jako faktor československé zahraniční politiky 1918–1924“; v roce 1999 se habilitoval na základě souboru publikovaných prací na téma „Systémové problémy hospodářství českých zemí a jejich odraz ve sféře zahraniční politiky (1914–1938)“. Pomyslné nejvyšší příčky akademického žebříčku dosáhl Eduard Kubů v roce 2006, kdy byl jmenován profesorem českých dějin.

Aktér působící v akademickém poli se — při určité míře zobecnění — profesně pohybuje po trajektorii odvíjející se od jeho osobních dispozic i podnětů vycházejících z vědecké komunity a příbuzných sociálních světů. Profesní vzestup není odvislý pouze od bádání a produkce vědeckých publikačních výstupů (byť uvedené lze v případě historika označit za klíčové), nýbrž je „dlážděn“ pedagogickou činností, participací na managementu vědy, účelnou popularizací oboru i budováním a udržováním sociálních sítí na domácí a mezinárodní scéně. Systém souvislostí a vztahů v české/československé vědě a výzkumu, který se dnes jeví vcelku samozřejmým, byl v 90. letech zjednodušeně řečeno „v pohybu“, procházel komplexním přerodem. Měnily se „předpoklady“ a „pravidla hry“ kariérního uplatnění, docházelo k přestavbě na úrovni institucionální, proměně mechanismů financování, nemluvě o přenastavení instrumentária metodologického i tematického, což na celou generaci vědců-historiků kladlo nebývalé nároky.

4 Blíže viz Matěj Spurný — Barbora Štolleová, Institute of Economic and Social History, Faculty of Arts, Charles University (1993–2018), Prager wirtschafts- und sozialhistorische Mitteilungen/Prague Economic and Social History Papers 28, 2018 (2020), č. 2, s. 8–17.

Situace na úseku sociálních stejně jako hospodářských dějin, ke kterým měl Kubů nejbližší, byla v mnohém ještě složitější. Jednalo se o obory zvláště zatížené „odkazem“ komunistické éry, které po roce 1989 doslova obhajovaly „právo“ na samostatnou existenci. Zajištění „důstojného“ místa hospodářských dějin v rámci historické vědy, jejich institucionálního a personálního zázemí, považoval přitom Kubů za zcela samozřejmé, a to ve smyslu „jediné možné“. Uvedené odráželo jeho přesvědčení o nezastupitelném místě ekonomiky v životě společnosti, o jejím prorůstání děním politickým, sociálním, kulturním a jiným, a tedy o její „neobejitelnosti“ coby předmětu bádání. Platforma moderních hospodářských dějin představovala i nástroj porozumění fenoménům současného ekonomického života v jejich historických souvislostech. V kontextu polistopadového přeskupování badatelských priorit čítala tolik „bílých“ míst, že byla skutečnou výzvou.

K silným stránkám profesního angažmá Eduarda Kubů patřila vždy jeho schopnost iniciovat a rozvíjet spolupráci napříč vědeckou obcí. V případě „resuscitovaného“ oboru hospodářských dějin hrálo zcela klíčovou roli napojení na zahraničí. Úspěšná kooperace, ať už se jednalo o prostředí britské, rakouské či německé, nasměrovala „kormidlo“ oboru směrem k mezinárodně aktuální problematice a umožnila začlenění českých badatelů do širšího vědeckého diskursu. Eduard Kubů, který již v roce 1993 působil v Německu jako hostující profesor na dolnosaské Universitát Lüneburg, posílil mezinárodní vazby ÚHSD FF UK například participací na projektech věnovaných problematice dezintegrace středoevropského prostoru po první světové válce (v těsné spolupráci s cambridgeskou profesorkou A. Teichovou, tč. hostující na Universitát Wien), vývoji bankovníctví a výzkumem česko-německých hospodářských vztahů v meziválečném období. Po přelomu milénia se zasloužil o rozvoj intenzivní spolupráce s Universitát Viadrina Frankfurt (Oder) na problematice hospodářského nacionalismu. Mezinárodní renomé přineslo Eduardu Kubů zpracovávání vysoce poptávaných problematik v souvislosti s členstvím v expertních komisích — mj. ve vládní komisi ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970, či v expertní komisi ministerstva zahraničních věcí a vlády České republiky pro otázky židovského majetku (1998–2006).⁵

Na domácí úrovni působil Kubů během své kariéry primárně v kruhu historiků soustředěných kolem semináře hospodářských dějin ÚHSD FF UK, tj. v rámci pražské hospodářsko-historické školy, která v České republice na sklonku 90. let 20. století, a především v první dekádě 21. století působila do značné míry integračně, jako jedno z hlavních center pro badatele zabývající se hospodářskými dějinami. Kubů publikoval své vědecké výstupy samostatně, neméně často v autorských tandemech či jako součást širších, tematicky koordinovaných kolektivů. Jeho badatelským partnerem se stal ještě před listopadem 1989 Antonín Klimek, se kterým jej pojilo téma československé zahraniční politiky;⁶ s Jaroslavem Pátkem na přelomu milénia redakčně zastřešili dodnes vysoce ceněnou práci „Mýtus a realita hospodářské vyspělosti

5 K uvedeným komisím blíže viz rozhovor E. Kubů s J. Slavíčkem publikovaný v tomto svazku.

6 Antonín Klimek — Eduard Kubů, Československá zahraniční politika 1918–1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů, Praha 1995.

Československa mezi světovými válkami“.⁷ Ke mnohaletým badatelským partnerům Eduarda Kubů patří Drahomír Jančík (ÚHSD FF UK), s nímž bohatě publikoval mj. k problematice hospodářského nacionalismu, „arizací“ či k vývoji československého hospodářství na přechodu k centrálně plánované ekonomice. Spojila je i výuka na dalších českých vysokých školách (Vysoká škola ekonomická v Praze, Unicorn College). Nejtěsnější spolupráci během své vědecké dráhy navázal Kubů s historikem Jiřím Šoušou (Katedra pomocných věd historických a archivního studia FF UK, dále jen KPVHAS FF UK), s nímž jej nejprve spojilo téma peněžnictví a kapitálového trhu, posléze „arizací“ a v posledních letech také problematika agrarismu a dějin venkova.

Svémi aktivitami v rámci ÚHSD FF UK — vedením či participací na projektech, mezinárodních konferencích, workshopech a publikačních výstupech — spoluvytvářel Kubů bázi pro širší vědeckou kooperaci. Dělo se tak ve smyslu interdisciplinárním, tedy se sociálními historiky, právníky, ekonomy, literárními vědci ad., i ve smyslu spolupráce s mimopražskými kolegy. V tomto směru lze jednoznačně akcentovat partnerství s historiky z Centra pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Z dalších profesních angažmá, která dokumentují jeho vskutku výjimečný záběh, jmenujme přinejmenším participaci Kubů na výstavních projektech a expozicích,⁸ spolupráci s Národním zemědělským muzeem, s Českou televizí (na dokumentárních pořadech včetně invenčních překladů zahraničních dokumentů, i v rámci pořadů diskusních)⁹ a v neposlední řadě členství v mezinárodních i domácích vědeckých společnostech, odborných grémiích, komisích a redakčních radách.

K rovinám činnosti Eduarda Kubů, o které mohou autoři hovořit ze své osobní zkušenosti, tedy jak se říká „z první ruky“, patří jeho působení coby vysokoškolského pedagoga. Jedná se o oblast, která nebývá vždy při bilancování ve vědě vyzdihována, přitom zajištění mezigenerační kontinuity představuje jeden ze základních předpokladů úspěšného rozvoje oboru. Eduard Kubů během svého působení na pražské filozofické fakultě vedl na desítky předmětů počínaje úvody do studia historie, přes kurzové přednášky novověkých a moderních hospodářských dějin, až po specializační přednášky a výběrové semináře, čímž se více či méně „podepsal“ na výchově stovek aspirujících vědců. Za jeho úspěšným počínáním jako pedagoga stojí nejen nesporné charisma a umění systematicky podat výklad, nýbrž především schopnost vzbudit hlubší zájem, vyvolat dlouhodobý interest studenta a následně jej na perspektivním výzkumu badatelsky zaangažovat. Výběrové semináře, jejichž součástí je psaní bakalářských, magisterských a doktorských prací, patřily v rámci pedagogické práce

7 Eduard Kubů — Jaroslav Pátek (eds.), *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha 2000.

8 Mj. Muzeum německy mluvících obyvatel českých zemí (člen týmu připravujícího expozici v rámci Collegium Bohemicum); Oblastní muzeum Praha-východ: Brandýs nad Labem (vedoucí týmu pro přípravu expozice Památníku národního útlaku a odboje v Panenských Břežanech) — expozice se stala vítězem Gloria musaealis 2016 v kategorii „Muzejní počín roku“.

9 Např. série „Na vlně první republiky“ (2007) či diskusní pořad „Historie.cs“, konkrétně viz bibliografie Eduarda Kubů v tomto svazku.

Eduarda Kubů vždy k prioritám.¹⁰ Výchově nové generace byl ochoten věnovat obrovské množství času i svého *know how*. Proces tvorby studentských atestačních prací, zahrnuje v to volbu tématu, hledání cest k jeho serióznímu zpracování či pomoc s překlenováním mnohdy bolestivých zkušeností při psaní prvních odborných textů, vnímal jako *gros* přípravy na vědecké povolání, současně jako svého druhu symbiózu, tedy intenzivní interakci mezi studentem a školitelem, kdy oba společně nesou svou „kúži“ na trh.

Jako školitel nebyl (a ani nemohl být) nikdy vyhledáván těmi, kdo hledali snadnou cestu k získání vysokoškolského titulu, ale těmi, kdo uvažovali v dlouhodobější perspektivě budoucího vědeckého angažmá a byli ochotni (a také schopni) vyhovět relativně vyšším nárokům svého školitele. Výsledek ve formě kvalitní atestační práce přinášel obohacení, satisfakci oběma stranám — v případě studenta šlo o možnost publikovat práci či alespoň její část a o návaznost ve studiu; v jubilentově porozumění šlo *de facto* o naplňování jeho celoživotního úsilí ve smyslu zajištění oboru hospodářských dějin.

Není překvapující, že vztah mezi studenty a jejich učitelem se často přetavil do další vědecké spolupráce, tentokrát již partnerského charakteru. Ostatně, řada žáků Eduarda Kubů úspěšně působí napříč historickými vědeckými pracovišti v České republice a jako ke svému mentorovi se k němu hlásí. Za všechny zmiňme Jitku Balcarovou (Národní památkový ústav), Svatopluka Herce (Masarykův ústav a Archiv AV ČR), Miloše Hořejše (Národní technické muzeum), Kristýnu Kaucovou (Masarykův ústav a Archiv AV ČR), Adélu Jünovou Mackovou (Masarykův ústav a Archiv AV ČR), Jana Slavíčka (Historický ústav AV ČR) nebo Tomáše Gecka (ÚHSD FF UK, Masarykův ústav a Archiv AV ČR) a Barboru Štolleovou (ÚHSD FF UK).

Profesní angažmá Eduarda Kubů svědčí o mnohaleté systematické a tvůrčí práci na poli české historické vědy, především potom na úseku moderních hospodářských dějin, kdy se významně zasloužil o jejich (znovu)etablování jako svébytného oboru v České republice, a to v mezinárodně srovnatelném standardu. Ač v širším evropském a světovém měřítku se obor hospodářských dějin na sklonku 90. let dostal spíše na sestupnou trajektorii — svou roli zde může sehrávat jisté „tříštění“ ve prospěch subdisciplín a konkurenčních oborů (dějiny podnikání/*business history*, dějiny věd a techniky) či hojně diskutovaná otázka (ne)žádoucí míry ekonomizace, matematizace hospodářských dějin (jež sice na jedné straně podporuje přirozenou vazbu mezi historií a ekonomikou a jejich vzájemné metodologické obohacení, na straně druhé však může zastíňovat ba vytlačovat kvalitativní metodologické postupy) — vize Eduarda Kubů, jeho porozumění oboru, zůstává dlouhodobě nezměněna. Za zcela samozřejmou považuje komplexní historickou dimenzi bádání včetně silného pramenného ukotvení. V kontrastu k popisně narativním přístupům klade důraz na strukturně analytický rozměr výzkumu. Přílišné ekonomizaci potenciálně ústící v „bezdějinnou a nesouvztažnou a historicky nekauzální interpretaci ekonomických trendů“¹¹ se brání, nicméně podporuje interdisciplinaritu ve smyslu funkční vědecké spolu-

¹⁰ Viz přehled kvalifikačních prací pod vedením Eduarda Kubů v tomto svazku.

¹¹ Milan Hlavačka, Helsinský kongres hospodářských dějin aneb Kam kráčí hospodářské dějiny, Český časopis historický 104, 2006, č. 4, s. 990.

práce za účelem dosažení integrovaného a synergického výsledku. Jedná se o atributy vlastní nejen Eduardu Kubů, nýbrž dlouhodobě pěstované v rámci ÚHSD FF UK, resp. historiky pražské hospodářsko-historické školy.

PROFILUJÍCÍ BADATELSKÉ OKRUHY ANEB NĚKOLIK ZASTAVENÍ V DÍLNĚ HOSPODÁŘSKÉHO HISTORIKA

Publikační vědecké výstupy tvoří svého druhu výkladní skříň každého historika. V případě Eduarda Kubů, ať již psal sám anebo v autorské spolupráci, čítá do dnešního data desítky titulů nejen z oblasti hospodářských, ale i sociálních, diplomatických či politických dějin, převážně zaměřených na české země/Československo a střední Evropu. Ve svém celku se jedná o dílo více než úctyhodné, svou „náplní“ a porozuměním nové. Ať už jde o odborné studie a články v domácích i zahraničních periodikách, monografie a kapitoly v nich, edice či jiné výstupy, společným jmenovatelem snad všech je, že otevírají debaty o jedněch z nejpodstatnějších souvislostí moderní (středoevropské ekonomiky a společnosti, čímž zcela logicky a nesmazatelně vstoupily do historiografie i širšího vědeckého diskursu). Pokusme se je nastínit alespoň v hlavních tematických segmentech.

a) Výzkumem diplomatických vztahů k polistopadovému obratu hospodářských dějin (zastavení první)

Počátky systematického zájmu Eduarda Kubů o moderní hospodářské dějiny se datují ještě do doby před rokem 1989. Odrazovým můstkem a současně prvním profilujícím tématem mu bylo zapojování Československa do sítě mezinárodních diplomatických a ekonomických vztahů, jež ve druhé polovině 80. a na začátku 90. let vyústilo v sérii dílčích časopiseckých studií. Kubů se zaměřil na Německo jako nejvýznamnějšího hospodářského partnera i politického konkurenta Československa. Československo-německé ekonomické vztahy představil coby téma nezbytné pro porozumění vývoji střední Evropy. Korigoval v této souvislosti starší výzkum, například tezi, že interakce s výmarským Německem byla veskrze přátelská, když se ve skutečnosti jednalo o balancování „na ostří nože“.¹² Revidoval také tvrzení o československé výpomoci Francii v době rúrské krize. Prvorepubliková diplomacie tehdy Francii jednoznačně nepodpořila, nýbrž lavírovala a vyčkávala.¹³ Reflekoval polskou kartu v československé zahraniční politice a společně s Ivanem Jakubcem nastínil logistickou závislost Československa na Německu i slabosti domácího podnikání v přístupu na zámořské trhy.¹⁴

12 Eduard Kubů, Křehké vztahy. Výmarské Německo a Československo, In: Jörg K. Hoensch — Dušan Kováč (eds.), Ztroskotání spolutí. Češi, Němci a Slováci v první republice 1918–1939, Praha 1993, s. 16.

13 Eduard Kubů, K československo-francouzským vztahům v letech 1921–1923, In: Z novodobých dějin, AUC Phil. et hist. 5/1991, Studia historica XXXVIII, Praha 1993, s. 100–101.

14 Eduard Kubů — Ivan Jakubec, Hamburk a jeho úloha v československém zahraničním obchodu meziválečného období, Hospodářské dějiny 20, 1992, s. 160–161.

Jednalo se o badatelské prvotiny, které předcházely či přímo navázaly na jubilatovu kandidátskou disertační práci. Staly se přípravným materiálem pro publikování jeho první ucelené monografie s poutavým názvem „Německo — zahraničněpolitické dilema Edvarda Beneše“.¹⁵ Kubů analyticky pojednal měnové otázky, obchodní problematiku, dopravní a majetkoprávní interakci, reparace i sankce v československo-německých vztazích. Nejenže autor postavil do středu zájmu téma do té doby opomíjené, novum představovalo zapojení hospodářského činitele do prvorepublikové zahraniční politiky. *De facto* tím odstartoval boom ve výzkumu vnějších ekonomických vztahů státu jako strukturálního problému Československa. Již tehdy svými interpretačními schopnostmi vynikal nad hlavní proud české historiografie. Průmyslenou analýzou si připravoval půdu k teoretičtějším zobecnění Československa jako malé otevřené ekonomiky fungující ve vnitrozemských podmínkách a turbulentní meziválečné periodě. Kladl přitom akcent na důkladnou heuristiku zejména v zahraničních archivech coby bránu k dalšímu bádání.¹⁶

Ve výzkumu mezinárodní podmíněnosti československé ekonomiky pokračoval Kubů i v následujících letech. Zpravidla ve spoluautorství s dalšími historiky publikoval kritické edice memoárového charakteru. Společný jim byl výběr reprezentativních osobností meziválečné diplomacie s vazbami nejen na politickou, ale i hospodářskou sféru.¹⁷ Kubů si vedle toho může připsat autorství mnoha interpretačně podnětných případových studií. Spolu s Ivanem Jakubcem hledal porozumění proměnám teritoriální orientace československého zahraničního obchodu.¹⁸ Ve vztazích Československa s Německem nastínil styčné body i třecí plochy.¹⁹ Akcentoval problematiku uhelného hospodářství v obchodě s Německem za situace, kdy československá zahraniční politika upřednostnila domácí sociální a hospodářské zájmy před politickými cíli.²⁰ Do hry vnašel atraktivní konotace, mezinárodní zpravodajské hry

15 Eduard Kubů, *Německo — zahraničněpolitické dilema Edvarda Beneše. Hospodářské vztahy s Německem v československé zahraniční politice 1918–1924*, AUC Phil. et hist., Monographia CXLIV/1992, Praha 1994.

16 Eduard Kubů, *Tvorba zahraniční politiky první Československé republiky. K domácímu bádání o zahraniční politice meziválečné ČSR a zvláště pak k bádání o mechanismech její tvorby*, In: Josef Harna — Antoine Marès (eds.), *Co nevíme o první Československé republice*, Praha 2000, s. 38, 44–45, 58–59.

17 Vojtěch Mastný (edice společně s P. Luňákem a O. Novákem, 1995), Miroslav Plesinger-Božinov (1997) a později také vzpomínky Karla Mečíře na Antonína Švehlu, edičně zpracované společně s Jiřím Šoušou (2018), další edice viz bibliografie v tomto svazku.

18 Ivan Jakubec — Eduard Kubů, *Veränderung der territorialen Orientierung des tschechoslowakischen Aussenhandels zwischen den Weltkriegen*, In: Alice Teichová — Alois Mosser — Jaroslav Pátek (Hg.), *Der Markt im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit*, Prag 1997, s. 257–293.

19 Eduard Kubů, *Hospodářský konflikt mezi Československem a Německem z března 1933*, In: Boris Barth et al. (ed.), *Konkurence i partnerství. Německé a československé hospodářství v letech 1918–1945*, Praha 1999, s. 249–270.

20 Eduard Kubů, *Zpolitizovaný export. Jednání o smluvní úpravu československého vývozu uhlí do Rakouska v letech 1918–1921*, In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*, AUC Phil. et hist. 3/1994, *Studia historica* XL, Praha 1996, s. 190.

a mediální instrumentalizaci diplomatické propagace.²¹ K tomuto tematickému rozpětí se vrátil ještě o mnoho let později, aby společně s Jiřím Šoušou analyzoval souvislosti Masarykovy ženevské akce během první světové války.²² Diplomacie, státní propaganda, zpravodajské a bezpečnostní složky habsburské monarchie, tedy státu hájícího svou integritu, byly postaveny do konfrontace se skupinou T. G. Masaryka představující národně emancipační odboj. Kniha vyslovuje mnoho inspirativních a provokativních myšlenek o Masarykově ženevské periodě pohledem „měkké moci“. Reflektovány jsou Masarykovy propagační, konspirační a špionážní aktivity i kontrašpionáž rakousko-uherského mocenského aparátu.

Ačkoliv se tak dělo spíše výjimečně, některá svá díla koncipoval Eduard Kubů jako úvahové stati soustředěné kolem profilových témat moderních dějin. Tyto sondy nechávají nahlédnout, proč se Kubů pozvolna stal jedním z nositelů polis-topadového paradigmatu hospodářských dějin v České republice i aktérem schopným toto paradigma mezigeneračně reprodukovat. Za všechny texty lze jmenovat zamyšlení o zahraničněpolitické „cestě“ Československa k mnichovské dohodě.²³ Schopnost autora vystihnout mantinely diplomacie je ostatně patrná i v publikovaném konferenčním referátu o tvorbě československé zahraniční politiky mezi světovými válkami, jehož přílohou jsou přepisy diskuzních podnětů z publika. Právě odpovědi Eduarda Kubů na vznesené připomínky svědčí o schopnosti efektivně pracovat s kritikou, sumarizovat ji a přesvědčivě nastítnit žádoucí směřování dalšího výzkumu.²⁴ Bezpochyby se v akademickém poli jedná o vlastnosti typické pro nositele vědeckých paradigmat.

Přínos Eduarda Kubů výzkumu meziválečného Československa vyústil do reprezentativního zpracování tématu v syntetizujících monografiích. Mnoho z těchto titulů, často spoluautorských badatelských počínů, dodnes zůstává výchozí literaturou českých/československých hospodářských dějin. Podstatné je, že participací na níže uvedených syntézách promýšlel Kubů širší badatelskou tematiku nežli pouze zasažení Československa do evropské a světové ekonomiky. Začínal přemýšlet nad dlouhodobými problémy hospodářského vývoje střední Evropy, experimentoval s jejich konkretizací a přesnějším pojmenováním.

První rozsáhlejší zkušenosti s historiografickým žánrem syntézy získal Kubů autorstvím monografie napsané s Antonínem Klimkem se zaměřením na československou zahraniční politiku (1995). Leitmotivem byla otázka zajištění bezpečnosti státu, dle autorů hlavní osa československé zahraniční politiky (tato teze se objevuje i v dalších textech Eduarda Kubů). Kniha byla určena pedagogickým účelům,

21 Např. Eduard Kubů, Československo–francouzská spojenecká smlouva a Německo (část 1–2), *Historie a vojenství* 49, 2000, č. 2 a 3, s. 266–293 a 555–580.

22 Eduard Kubů — Jiří Šouša, T. G. Masaryk a jeho c.k. protivníci. Československá zahraniční akce ženevského období v zápase s rakousko-uherskou diplomacií, zpravodajskými službami a propagandou (1915–1916), Praha 2015.

23 Eduard Kubů, Zátěž dějinného dědictví, chybné kalkulace, osudová neschopnost, či neúprosná logika vývoje? Zahraničněpolitické sekvence, *Soudobé dějiny* 2, 1995, č. 2–3, s. 254–268.

24 E. Kubů, *Tvorba zahraniční politiky*, s. 58–59.

nejednalo se tedy o odborný text ve striktním slova smyslu. Od toho se pak odvíjela i autory deklarovaná rezignace na subjektivní výklad a snaha o „objektivní“ nastín zahraniční politiky.²⁵

Pomyslným vrcholem syntéz o zapojení Československa do mezinárodní dělby práce jsou příspěvky do kolektivní monografie publikované pod redakčním vedením Eduarda Kubů ve spolupráci s Jaroslavem Pátkem.²⁶ Zahraničnímu obchodu se Kubů věnoval v samostatné kapitole, patrně nejzdařilejší dosud napsané studii na toto téma.²⁷ Analyzovány byly jak teritoriální, tak strukturální slabosti československého zahraničního obchodu. Mimořádně přínosné jsou pasáže o technologické zaostalosti Československa čitelné z obchodní výměny, zejména s Německem. Na tuto badatelskou linku navázal v prestižní syntéze hospodářských dějin sestavené pod vedením Václava Průchy. Společně s ním také sepsal pasáže věnované vnějším ekonomickým vztahům i zahraničnímu obchodu prvorepublikového Československa a analyzoval problém odbytišť coby součást výchozích podmínek ekonomiky nově vzniklého státu.²⁸ Později, tentokrát v autorském složení s Jiřím Šoušou, zpracoval tematicky příbuzné kapitoly (zaměřené převážně na diplomacii, ovšem s hospodářským podtextem) v zatím poslední komplexní syntéze dějin meziválečného Československa s názvem „Republika československá“.²⁹ Tato kolektivní monografie, vydaná renomovaným českým nakladatelstvím (NLN) a vypracovaná v neobvykle širokém autorském kolektivu, patrně na dlouhou dobu zůstane základní literaturou na téma politického, hospodářského, sociálního a kulturního vývoje tzv. první Československé republiky.

b) Systémové problémy československého hospodářství jako projev středoevropské (dis)kontinuity? (zastavení druhé)

Ještě v 90. letech se do popředí zájmu hospodářských historiků v České republice dostaly úvahy o tom, jak obor hospodářských dějin dále koncepčně a funkčně rozvíjet. Kubů se badatelsky rozkročil mezi výzkum mezinárodních hospodářských vztahů, „arizací“, hospodářského nacionalismu a zejména pak systémových problémů československého hospodářství. Ponořil se do výzkumu finančního trhu, bankovního sektoru a finančních (hospodářských) elit, tedy problémů úzce souvisejících s přednostmi i slabinami československé ekonomiky. Novum představovala skutečnost, že do uvedených problematik autor nevstupoval samostatně, nýbrž se staly předmětem zájmu širšího badatelského kolektivu, což mělo vliv na metody, kladení otázek i charakter výstupů. Kubů tím získával obrovský tematický a metodologický rozptyl. Pro jeho tvorbu se stalo typickým, že zkoumaná témata byla reflektována diachronně, ve

25 A. Klímek — E. Kubů, *Československá zahraniční politika 1918–1938*, s. 7.

26 E. Kubů — J. Pátek (eds.), *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*.

27 Eduard Kubů, *Zahraniční obchod*, In: *Tamtéž*, s. 203–222.

28 Václav Průcha a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, díl 1, *Období 1918–1945*, Brno 2004, s. 52–56, 99–107, 218–228, 351–364.

29 Eduard Kubů — Jiří Šouša, *Nový stát uprostřed Evropy*, In: Dagmar Hájková — Pavel Horák (eds.), *Republika československá 1918–1939*, Praha 2018, s. 76–92; Eduard Kubů — Jiří Šouša, *Průkopníky mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*, In: *Tamtéž*, s. 374–390.

vlnách. Ačkoliv preferoval v určitých obdobích konkrétní badatelské okruhy (v první polovině 90. let například zahraniční obchod), vyvaroval se „přebíhání“ od tématu k tématu. Autor se k dřívějším závěrům opakovaně vracel a „obrněn“ novými poznatky je precizoval. Vyhnul se přitom nešvaru soudobého grantového financování vědy, které nehledí příznivě na „recyklaci“ dřívějších badatelských záměrů, a autory tudíž nepřímo motivuje, aby si neustále volili nová témata výzkumu, čímž mnohdy nedosáhnou analytické hloubky.

Kubů nebyl jediným, kdo se od 90. let snažil postavit hospodářské dějiny na nové paradigmatické základy. Činil tak distinktivním způsobem. Rozporoval diskontinuitní pohled na moderní hospodářský vývoj. Ptal se, zda a v jakém smyslu byly roky 1918, 1938/1939, 1945/1948 a 1989 pro fungování československé ekonomiky skutečně zlomovými.³⁰ Opravdu se s nimi pojily revoluční systémové změny, anebo tyto předěly jen prohlubovaly a násobily trendy zděděné z minulosti? Je badatelsky přínosné interpretovat vývoj československé ekonomiky jako sled diskontinuitních předělů, když staré nerovnováhy plynoucí ze socio-ekonomického, mentálního, logistického a geopolitického zasazení střední Evropy mnohdy kontinuálně pokračovaly napříč odlišnými společenskými systémy? Při kladení takovýchto otázek musel Kubů reflektovat nejen hospodářský vývoj v době habsburské monarchie a meziválečného Československa, ale i proměny ekonomiky během protektorátní periody, státního socialismu a polistopadové transformace. Byť Kubů ve své práci primárně reflektoval období předcházející roku 1945, za účelem prohloubení své argumentace se nebál tuto hranici překročit.³¹ Tento badatelský přístup charakterizuje následující pasáž sepsaná Eduardem Kubů a Jaroslavem Pátkem: „Odpověď na otázku, jaké by bylo československé národní hospodářství, kdyby přirozenou kontinuitu politického, hospodářského a sociálního vývoje v tomto prostoru [...] nenarušila tíživá období dvou totalit, je [...] velmi nejistá a svým způsobem i nezodpovědná. Ona léta totalitní totiž nejsou vždy absolutně diskontinuitní, mnohé již existující problémy, nežřídka přežívající od dob bývalé monarchie, prohloubila, řadu z nich přímo petrifikovala, jiné mutovala a rozhodně jejich celkový počet rozmnožila. Na druhé straně některé nepochoybně i zmírnila či neočekávaným způsobem vyřešila.“³²

30 Např. Eduard Kubů, České (československé) transformační kontinuity 20. století. Problémy struktury ekonomiky, technicko-technologické vyspělosti a podnikatelsko-manažerských elit, *Acta oeconomica Pragensia* 13, 2005, č. 3, s. 230, 242–243.

31 Eduard Kubů, *Economic Reconstruction of Czechoslovakia after World War II (The Path of an Industrial State from a Market Economy to a Planned Economy)*, In: Gertrude Enderle-Burcel — Eduard Kubů — Jiří Šouša — Dieter Stiefel (eds.), „Discourses — Diskurse“. Essays for — Beiträge zu Mikuláš Teich & Alice Teichova, Prague — Vienna 2008, s. 111–127; Drahomír Jančík — Eduard Kubů, *Der erste Versuch einer Reform der zentralen Planwirtschaft in der Tschechoslowakei*, In: Christoph Boyer (ed.), *Sozialistische Wirtschaftsreformen. Tschechoslowakei und DDR im Vergleich*, Frankfurt am Main 2006, s. 3–61; Drahomír Jančík — Eduard Kubů, *Zwischen Planbefehl und Markt. Der Diskurs der zweiten tschechoslowakischen Wirtschaftsreform*, In: Tamtéž, s. 63–123.

32 E. Kubů — J. Pátek, *Závěr*, In: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, s. 279.

Systémové problémy meziválečné ekonomiky uchopil Kubů přes interakci mezi trhem kapitálu a peněz a průmyslovým podnikáním. Očekával, že tímto způsobem odhalí státní hospodářskou politiku i zájmové a lobbistické síť v pozadí každodenních tržních procesů.³³ Postupoval od definice samotného trhu k případovým studiím zachycujícím formování nacionálně českého peněžnictví. To pro něj bylo zosobněním alternativních socio-kulturních struktur v české společnosti, nositelem vlivových sociálních sítí a koordinátorem národní emancipace. Kubů reflektoval otázky podnikatelské filozofie bank coby distributora finančních prostředků, tvůrce koncernů ve výrobní/obchodní sféře i organizátora peněžního a kapitálového trhu (byť v českém prostředí fungujícího neefektivně, jak doložil vysokými režijními náklady bank či naddimenzovanou sítí regionálních filiálék finančních ústavů). Akcentoval také otázku kartelizace, k níž se opakovaně vracel coby k instrumentu samoregulace trhu.

Jako zásadní problém Kubů identifikoval provinciální charakter českého bankovníctví, malý mezinárodní rozhled jeho managementu a neochotu (či neschopnost) bank poskytovat dlouhodobý průmyslový úvěr. Důsledkem uvedeného bylo prohlubující se relativní technologické „zaostávání“ (zpomalování) výrobní sféry, která byla na bankovníctví kapitálově i úvěrově závislá. Banky v jeho interpretaci primárně sledovaly vlastní rentabilitu a teprve sekundárně pečovaly o prospěch svých koncernů. Management bank ani nedokázal o technologické modernizaci průmyslu koncepčně uvažovat.³⁴ Při snaze o porozumění finančnímu sektoru věnoval Kubů nemalou pozornost procesu nostrifikace, jenž přispěl ke kapitálovému zatížení československých bank po roce 1918. Společně s Jiřím Šoušou se ptal po motivacích nostrifikace, přičemž — v názorové konfrontaci s dalšími historiky — přisoudil prvenství ekonomickým, a nikoliv nacionálním faktorům.³⁵

Podnětnou mu byla i otázka diskontinuity. Učinil tak při výzkumu hospodářských a finančních elit, jejich předělů na cestě k etablování samostatné československé ekonomiky.³⁶ Tento fenomén se snažil uchopit teoreticky promyšlenou argumentací. Prohloubil tím snad všechny badatelské okruhy, které ve své dřívější tvorbě sledoval. Zatímco některé jeho studie zaměřené na výzkum elit byly pojaty ryze metodologicky, jiné implementovaly teoretický rámec na empirické příklady předních osobností českého hospodářského života. Argumentačně se Kubů pohyboval nejen v sekundárním a terciárním sektoru, nýbrž vstupoval i do agrárního prostředí. Navázal

33 Eduard Kubů, *Banky, průmysl a stát v první Československé republice (Nástin hlavních tendencí ve vývoji vzájemných vztahů)*, In: Kolize, řevnivost a pragmatismus. Československo-rakouské hospodářské vztahy 1918–1938, AUC Phil. et hist. 1/1997, Studia historica XLV, Praha 1999, s. 201.

34 E. Kubů, *Trh kapitálu a peněz*, In: E. Kubů — J. Pátek (eds.), *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, s. 155–185.

35 Eduard Kubů — Jiří Šouša, *Nostrifikace jako interpretační problém. Ekonomické opatření či „nemravná“ nacionálně podmíněná výměna elit?*, In: *Na pozvání Masarykova ústavu 3*, 2007, s. 110–120.

36 Eduard Kubů — Jiří Štaif, *Česká hospodářská elita 1890–1918. Pojmy, reprezentace, ambice*, In: Tomáš Dvořák — Radomír Vlček — Libor Vykoupil (eds.), *Milý Bore — profesor Ctiboru Nečasovi k jeho sedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 107.

tím na provokativní otázku Vlastislava Laciny, zda vůbec — či do jaké míry — agrární elity coby politický činitel meziválečného Československa měly schopnost efektivně navigovat stát tak komplexními událostmi, jako byla třeba velká hospodářská krize 30. let.³⁷

Kubů dospěl při výzkumu elit k závěrům, které jsou pro studium „měkkých“ faktorů československé ekonomiky dodnes natolik inspirativní, že si zaslouží alespoň stručnou rekapitulaci. Finanční elity se nedokázaly před rokem 1945 vyprofilovat jako výlučná vrstva s distinktivním životním stylem (snad jediné s výjimkou Jaroslava Preisse). Mentálními vzorci mířily k drobnému a střednímu podnikání. Vyrostly na provinčních trzích a chyběl jim mezinárodní rozhled: „i špičkový český management byl jen managementem provinciálním, jenž se v mezinárodním srovnání na vyspělých evropských trzích ztrácel,“ konstatoval Kubů trefně v jedné ze svých studií.³⁸ Nemohly se opřít o rodinné tradice a vrcholné postavení si získávaly prací od nejnižších kariérních postů až na vysoké manažerské pozice. Zachovávaly střídmost, podnikatelskou zdrženlivost a vyhýbaly se riskantním (avšak potenciálně rentabilním) obchodům. Od západních finančních elit, zejména těch soustředěných ve Vídni, Berlíně či kolem londýnské City, se odlišovaly silným sociálním cítěním. Měly zkušenosti s chudobou a nedostatkem.³⁹ Ilustrovat to lze případovou studií o vyjednávání československé zahraniční půjčky v Londýně z pera Eduarda Kubů a Jiřího Šouši. Vilém Pospíšil, hlavní vyjednávač vyslaný do Londýna, projevil elementární nezkušenost s velkými financemi. Diskvalifikovaly jej nedostatečné jazykové schopnosti (měl vynikající dovednosti v němčině, avšak špatnou znalost francouzštiny a vůbec žádnou angličtiny). Autoři ukázali, že československé prostředí nedokázalo vygenerovat skutečně reprezentativní osobnosti (nejen) pro nadnárodní finanční styky, a tak bylo mnohdy odkázáno na využívání služeb britských prostředníků.⁴⁰

Průlomem do tradiční optiky nahlížení dějin peněžnictví a peněžních ústavů se stal kolektivní výzkum finančních elit, realizovaný za profilující účasti Kubů. Socio-profesní pohled na bankéře a bankovní manažery coby „směrodatné osobnosti stimuluující formování, rozvoj a především pak efektivitu subjektů kapitálového a peněžního trhu“, na jejich identitu, nabídla práce pod edičním vedením Eduarda Kubů

37 Eduard Kubů — Jiří Šouša, Podnikatelské a manažerské elity českého agrárního hnutí v období sklonku Rakouska-Uherska a za Československé republiky. Úvahy o možnostech prohloubení a inovace badatelských přístupů, In: Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století, Studie Slováckého muzea 11, Uherské Hradiště 2006, s. 21–31.

38 Eduard Kubů, Sociální vzestup a vytváření ekonomicko-sociálních sítí. Rodiny a příbuzenské vztahy prvorepublikových finančních manažerů Bohdana Bečky a Augustina Nováka, In: Eduard Kubů — Jiří Šouša (eds.), Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století, Praha 2008, s. 567.

39 Eduard Kubů — Jiří Šouša, České (československé) finanční elity v evropském kontextu. Komparace domácích a evropských finančních elit — cesta k poznání jejich původu, zrání, mentality, místa v národní společnosti a na mezinárodní scéně, In: Jiří Štaif (ed.), Moderní podnikatelské elity. Metody a perspektivy bádání, Praha 2007, s. 49–52.

40 Eduard Kubů — Jiří Šouša, The Czechoslovak Loan of 1922. Meeting Place of Financial Elites of London and Prague, Prager wirtschafts- und sozialhistorische Mitteilungen / Prague Economic and Social History Papers 11, 2010, s. 27–54.

a Jiřího Šouši „Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století“.⁴¹ Kniha dodnes zůstává zcela převratným výstupem a zároveň i strhujícím čtením. Úvod je teoreticky propracovaný (Eduard Kubů, Jiří Šouša), závěr obsáhlý a cílí na legitimizaci struktury knihy i ohraničení pojmu finanční elita (Vít Bělič, Eduard Kubů, Jiří Šouša). Ocenit je třeba zejména to, že ač se ještě nejedná o ucelenou syntézu, jednotlivé kapitoly jsou monotematické a v dílčích otázkách navzájem propojené, čímž se autoři povznášejí nad žánr konferenčních či jubilejních sborníků. Ty totiž ještě na přelomu tisíciletí u kolektivních historiografických počinů zaměřených na dějiny českých zemí zřetelně převažovaly.

Obdobně autoři postupovali u později publikované kolektivní monografie k problematice hospodářských krizí,⁴² byť se jim nepodařilo dosáhnout tak vysoké propojenosti jednotlivých kapitol. Potenciál práce se odvíjí od samotné volby tématu — motivu hospodářské krize a jejích etatických rozměrů. Neotřelé perspektivy přineslo interdisciplinární zaštitění výzkumu týmem historiků, právníků a ekonomů. Kubů a Šouša participovali třemi společnými studii, přičemž v jednom případě šlo o edici dokumentu s kritickým komentářem. Vystihli tehdy signifikantní téma a představili jej jako základ budoucího směřování hospodářských dějin. Jejich stati přímo volají po prohloubení výzkumu hospodářských krizí, zejména v kontextu středoevropského státního intervencionismu, lobbistických sítí a celkového nastavení ekonomického prostředí. Předznamenali tím rostoucí atraktivitu těchto témat v soudobé badatelské komunitě.

Nelze přehlédnout, že se v průběhu času pohled Eduarda Kubů na (dis)kontinuitní směřování ekonomiky českých zemí měnil. Zatímco ve starších syntézách kladl nové, překvapivé a často provokativní otázky, pozdější práce začaly opatrněji balancovat stinné a světlé stránky socioekonomického vývoje Československa. Jedná se o vyzrálejší, vyváženější a sofistikovanější texty nežli průkopnické práce autora. Týká se to především výzkumu tzv. první Československé republiky, dodnes jednoho z ústředních segmentů odborné činnosti Kubů. Novější texty precizují dřívější převratné teze, kterými nejednou překročil prostředí českých zemí a silně ovlivnil středoevropskou historiografii, především tu německojazyčnou. Kubů pozvolna přestává bourat a konstituovat a snaží se naopak konsolidovat výsledky své dlouholeté práce.

c) Hospodářský nacionalismus jako interpretační rámec výkladu českých a středoevropských hospodářských dějin (zastavení třetí)

Jedním z fenoménů moderní doby, který se v multietnickém prostředí českých zemí a střední Evropy uplatňoval zvláště intenzivně a do značné míry tak spoluvytvářel charakter tohoto prostředí, byl nacionalismus. Myšlení, chování a jednání ve jménu národního blaha, resp. pod pláštěm národních zájmů, mělo svůj zřetelný odraz i v ekonomických procesech, a právě hospodářská komponenta nacionalismu se stala

⁴¹ Eduard Kubů — Jiří Šouša (eds.), *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*, Praha 2008, citovaná pasáž s. 14.

⁴² Eduard Kubů — Jindřich Soukup — Jiří Šouša (eds.), *Fenomén hospodářské krize v českých zemích 19. až počátku 21. století. Cyklický vývoj ekonomiky v procesu gradující globalizace*, Praha — Ostrava 2015.

předmětem dlouholetého badatelského úsilí Eduarda Kubů. Do uvedené problematiky vstoupil přes jemu důvěrně známou sféru bankovníctví, když blíže analyzoval postoje a chování nacionálně českých ústavů v době první světové války a všiml si jisté ambivalence v jejich přístupu k válečným půjčkám. Nacionálně české banky v podstatě balancovaly na hraně mezi hospodářsko-nacionálním profilováním a nutnou mírou loajality k rakouskému soustátí, která byla předpokladem zachování jejich existence.⁴³ Jako první z domácích historiků se Kubů detailněji zabýval hospodářským nacionalismem českých Němců, když na příkladě Kreditanstalt der Deutschen demonstroval hluboké zakořenění tohoto fenoménu v sociálně ekonomickém vývoji českých zemí.⁴⁴ Zájem autora vzbudila i hospodářsko-nacionální problematika u lužických Srbů (2000).

Téma hospodářského nacionalismu, kterému se Kubů systematicky věnoval od druhé poloviny 90. let, mělo zásadní význam nejen pro něj osobně, nýbrž i z hlediska dalšího vývoje oboru hospodářských dějin v České republice. Problematikou se začal zabývat (a to dokonce v několika paralelně řešených projektech) celý kruh hospodářských a sociálních historiků spjatých s ÚHSD FF UK a na další rezonanci získala po přelomu milénia v kontextu generační obměny vedení na tomto pracovišti.⁴⁵ Kolektivní výzkum usiloval o porozumění hospodářskému nacionalismu v dlouhé etapě od poloviny 19. do poloviny 20. století. Jak prokázal i čas, téma skrývalo obrovský potenciál. Intenzivní hospodářsko-nacionální soupeření se táhlo jako červená nit moderními dějinami českých zemí a umožňovalo pojednávání souvislostí v dlouhodobých průhledech (interpretační rámec); vzhledem k výrazným přesahům do sféry politické, sociální i kulturní zakládalo předpoklady pro interdisciplinární spolupráci; a v neposlední řadě se jednalo o téma nadnárodního dosahu: potřeba komparace a interpretace v evropském ba světovém měřítku předjímalala možnost vstoupit do mezinárodního diskursu. Lze bez nadsázky konstatovat, že široce rozkročené téma se v průběhu první dekády 21. století přetavilo v jednu z hlavních platform rozvoje oboru hospodářských dějin v České republice.

Roli Eduarda Kubů v rámci naznačeného výzkumu lze ve zpětném zrcadle hodnotit jako zcela výjimečnou, profilující. Nejenže na samém počátku zásadně promluvil do konceptualizace výzkumu na domácí půdě, klíčovou úlohu sehrál v jeho napojení na zahraničí, čímž napomáhal tolik potřebnému etablování české historické vědy v mezinárodním poli. V roce 2004 v rámci úzké spolupráce mezi ÚHSD FF UK a Forschungsstelle für Wirtschafts- und Sozialgeschichte Ostmitteleuropas (Universität Viadrina Frankfurt/Oder) připravili Kubů s Helgou Schultz k vydání soubor sond

43 Eduard Kubů, *Mezi národně uvědomělou hospodářskou zdrženlivostí, podnikatelským duchem a rakušanskou spoluprací (K válečným půjčkám a žádosti českých bank o zrovnoprávnění při úvěrování vídeňských hospodářských ústředěn z února 1918)*, In: *Střední a východní Evropa v krizi 20. století*, AUC Phil. et hist. 3–4/1995, Studia historica XLII, Praha 1998, s. 180–181.

44 Eduard Kubů, *K hospodářskému nacionalismu českých Němců a jeho vztahu k Německu (Kreditanstalt der Deutschen a její sanace)*, In: *Státnost česká a československá — tradice a kontinuita*, AUC Iuridica 45, 1999, č. 1–2, s. 115–124.

45 M. Spurný — B. Štolleová, *Institute of Economic and Social History*, s. 18–19.

pojednávajících hospodářský nacionalismus jako emancipační strategii středo- a východoevropských elit.⁴⁶ Ve svém příspěvku si Kubů kladl otázky ohledně „byrokratického“ hospodářského nacionalismu neseného špičkou státního hospodářského managementu v desetiletí bezprostředně po vzniku Československa a jeho efektivity. Byrokratická elita státu zjevně těžila z mentálního zakořenění hospodářského nacionalismu v převažující části českého i německého sociálního milieu, dokázala na něj navázat a využít jej ve svůj prospěch.

Spolupráce se zahraničím kulminovala o dva roky později, kdy Kubů se Schultz zastřešili samostatnou sekci věnovanou hospodářskému nacionalismu na světovém kongresu historiků v Helsinkách (2006) a současně vyšly v Německu za české účasti dvě monotematické kolektivní monografie.⁴⁷ Témata, kterými se na mezinárodním fóru prezentoval Kubů, opět potvrzují jeho schopnost vnášet do řešené problematiky neotřelé perspektivy. Společně s Jiřím Novotným a Jiřím Šoušou podrobil výzkumu slovanskou hospodářskou vzájemnost sklonku rakousko-uherské éry. Jakkoliv měl koncept neoslovanské hospodářské spolupráce v českých zemích podporu části národní a hospodářské elity a české podniky v jeho rámci těžily z postavení relativně hospodářsky nejpokročilejších, u dalších slovanských národů se ukazoval jako ve své podstatě značně limitovaný.⁴⁸ K silným závěrům, jdoucím nad rámec hospodářských dějin jako takových, dospěl Kubů na základě analýzy hospodářsko-nacionálních kódů v programech a činnosti politických stran v českých zemích/Československu. S hospodářským nacionalismem tentokrát pracoval jako s jedním z prostředků boje o politickou moc a legitimitu stran. Dobře vyargumentovaným tvrzením, „že radikální hospodářský nacionalismus SdP druhé poloviny 30. let nepředstavoval v německém prostředí českých zemí zcela cizí zvenci importovaný prvek, ale měl v českých zemích svou nepřehlédnutelnou tradici sledovatelnou nejen v radikálně nacionalistických politických stranách, jakými byly DNP či DNSAP, ale i ve stranách dalších (zejména agráři a křesťanští sociálové)...“, revidoval tradiční interpretace a porozumění nesené česko-německým diskursem.⁴⁹ I dalšími studii Kubů vysvětloval kontinuální

46 Eduard Kubů — Helga Schultz (eds.), *Wirtschaftsnationalismus als Entwicklungsstrategie ostmitteleuropäischer Eliten. Die böhmischen Länder und die Tschechoslowakei in vergleichender Perspektive*, Praha — Berlin 2004.

47 Ágnes Pogány — Eduard Kubů — Jan Kofman, *Für eine nationale Wirtschaft. Ungarn, die Tschechoslowakei und Polen vom Ausgang des 19. Jahrhunderts bis zu dem zweiten Weltkrieg*, Berlin 2006; Eduard Kubů — Helga Schultz (eds.), *History and Culture of Economic Nationalism in East Central Europe*, Berlin 2006.

48 Eduard Kubů — Jiří Novotný — Jiří Šouša, *Slavism in National Czech Enterprises in the First Half of the Twentieth Century*, In: *Tamtéž*, s. 185–206.

49 Eduard Kubů, *Wirtschaftsnationalismus in Parteiprogrammen der böhmischen Länder und der ersten Tschechoslowakischen Republik*, In: Ágnes Pogány — Eduard Kubů — Jan Kofman, *Für eine nationale Wirtschaft. Ungarn, die Tschechoslowakei und Polen vom Ausgang des 19. Jahrhunderts bis zu dem zweiten Weltkrieg*, Berlin 2006, s. 73–133. Citovaná pasáž srv. *Hospodářský nacionalismus v programech politických stran českých zemí v období Rakouska-Uherska a první Československé republiky*, In: *O hospodářskou národní državu. Úvahy a stati o moderním českém a německém nacionalismu v českých zemích*, AUC Phil. et hist. 1/2005, *Studia historica* LIX, Praha 2009, s. 126.

rysy ve vývoji německé společnosti v českých zemích od poloviny 19. století, kdy se formoval její politický život, až ke konfrontačnímu nacionalismu, který vytvořil podklad pro souznění českých Němců s nacionálním socialismem.

Mnohaletý kolektivní výzkum hospodářsko-nacionální problematiky zcela samozřejmě kladl požadavek na syntetizující pojednání. Více než zdařilým se v tomto směru stal výstup pod společným autorstvím Jana Hájka a Eduarda Kubů. Studie, publikovaná v roce 2006 v Českém časopise historickém,⁵⁰ pracuje s hospodářským nacionalismem v českých zemích/Československu jako se středoevropským „modelem“. Autoři dokázali plasticky vystihnout typické rysy i jisté ambivalence, nejednoznačnosti v uplatňování fenoménu (jeho integrační versus dezintegrační potenciál), odmítli automatické ztotožňování hospodářského nacionalismu se všeobecnými projevy nacionalismu v ekonomice i redukcionistický výklad upozadující jeho kulturní a politickou dimenzi. Vzájemný poměr mezi hospodářským nacionalismem Čechů a Němců v českých zemích/Československu pojednali autoři jako tok neustálého vzájemného střetávání, působení zákona akce a reakce. Zatímco český ekonomický nacionalismus byl v době před první světovou válkou převážně emancipačního rázu, německý ekonomický nacionalismus v českých zemích měl spíše obranný, defenzivní charakter. Po vzniku republiky se český hospodářský nacionalismus nově „vezl“ na vlně státní hospodářské politiky, a naopak německý se vyrovnával s pozicí Němců jako národnostní menšiny. Další změnu přinesla nacistická okupace českých zemí v podobě systematicky ražené germanizace českomoravského prostoru. Pomyslnou korunu výzkumu přinesla v roce 2011 kolektivní monografie s názvem „Nacionalismus zvaný hospodářský“, kterou redakčně zastřešili Eduard Kubů a Drahomír Jančík.⁵¹ Kubů participoval mj. na kapitolách věnovaných peněžnictví (s J. Šoušou), institucionálnímu zázemí hospodářského nacionalismu meziválečného období (s J. Balcarovou), závěrečném pojednání (s D. Jančíkem) a v neposlední řadě přispěl (s J. Šoušou) již zmiňovaným vhladem do zákulisí tzv. nosifikčního procesu coby primárně stabilizačního, přirozeného aktu nově vzniklého státu (a nikoliv prvoplánového aktu hospodářského nacionalismu).

Dlouhodobý zájem o hospodářsko-nacionální problematiku v českých zemích vznášel nevyhnutelné otazníky nad specifickým obdobím nacistické okupace. Do badatelského záběru Eduarda Kubů tak na několik let vstoupila problematika „arizací“ a jejím prostřednictvím otázka germanizace hospodářství českých zemí. Danému tématu se systematicky věnoval společně s Drahomírem Jančíkem (ÚHSD FF UK), Jiřím Novotným (Archiv České národní banky) a Jiřím Šoušou (KPVHAS FF UK). Badatelský tým nejprve zaměřil svou pozornost na židovské zlato, platinu, stříbro, drahokamy a perly, přičemž podchytil normativní a institucionální rámec „arizačního“ procesu od omezování dispozic s nimi až po konfiskace.⁵² Společnost Hadege byla pod taktovkou

50 Jan Hájek — Eduard Kubů, *Ekonomický nacionalismus českých zemí sklonku 19. a první poloviny 20. století jako středoevropský „model“*. Pokus o vymezení specifického typu, *Český časopis historický* 104, 2006, č. 4, s. 783–820.

51 Drahomír Jančík — Eduard Kubů (eds.), *Nacionalismus zvaný hospodářský*. Střety a zápas o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859–1945), Praha 2011.

52 Drahomír Jančík — Eduard Kubů — Jan Kuklík — Jaroslava Mílotová — Jiří Novotný — Jiří Šouša, *Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých*

říšského protektora přetvořena ze skomírající firmy v „účelovou převodovou páku“, jež nabyté cennosti přeměňovala v „hodnoty ve prospěch Říše“. Jednalo se o případ instrumentalizace existující (tj. prvorepublikové) struktury okupačním zájmům, navíc — což bylo pro fungování nacistické mašinérie typické — při zachování zdánlivé legálnosti celého procesu.⁵³ Rozkrývání „arizačních“ mechanismů přivedlo badatelskou čtveřici i k výzkumu „arizačních“ aktivit německých bank.⁵⁴ Předmětem detailního zájmu Kubů (ve spoluautorství s Drahomírem Jančíkem) se stal Kreditanstalt der Deutschen, domácí ústav s rozsáhlými vazbami na NSDAP i nacistickou okupační správu, konkrétně potom jeho činnost v segmentu tzv. „arizačních“ úvěrů.⁵⁵ Autoři nabídli typologii arizátorů, v tomto případě nabyvatelů středního a drobného majetku na regionální a lokální úrovni. V drtivé většině se jednalo o „staré bojovníky“ a „zasloužilé sudetoněmecké průkopníky nacionálního socialismu“, exponenty okupační správy či „nové aktivisty“, což jasně podpořilo tezi, že v prostředí českých zemí představoval „arizační“ proces faktický prostředek posilování německého obyvatelstva a německého vlivu v hospodářství, jinými slovy instrument germanizace. Svou interpretací autoři navíc zprostředkovali skutečnost, že „odžidovštění“ a germanizace se zdaleka netýkaly jen velkopodnikatelského prostředí a nacistické správy, nýbrž byly realizovány za participace konkrétních jednotlivců a širšího společenského konsensu.

d) *Od agrarismu k dějinám podnikání/business history (zastavení čtvrté)*

Badatelské partnerství s historickým „agraristou“ Jiřím Šoušou i přesvědčení o tom, že právě zde leží jedno ze zásadních, a zároveň nedostatečně reflektovaných témat moderních hospodářských dějin, přivedlo Eduarda Kubů k venkovu coby specificky profilovanému socio-ekonomickému a kulturnímu útvaru a k jeho hlavnímu aktérovi: sedlákovi/rolníkovi. Do uvedené problematiky vstoupil autorský tandem Kubů–Šouša tak jako ostatně vždy: inovativně a zcela „po svém“. Ve snaze porozumět vzorcům chování uplatňovaným v selso-rolnickém prostředí, formování identit (stavovské, nacionální i politické) i interakcím s dalšími sociálními skupinami (především městem, ale i šlechtou či vrstvami nejnižšími), *de facto* „objevili“ hospodářskými historiky do té doby relativně omezeně využívaný pramen, a to krásnou literaturu. Analýzou děl českých a německých autorů venkovské a selské prózy sklonku 19. a první poloviny 20. století Kubů s Šoušou neúnavně těžili a zamýšleli se nad opakujícími se náměty, motivy, zápletkami, hodnotovými žebříčky, náladami a postoji v nich obsažených. Získávali tím vlastní „esenci“ myšlení, stereotypy projektované do veřejného prostoru, ať

zemích 1939–1945. Protiprávní zásahy do majetkových práv, jejich rozsah a následné osudy tohoto majetku, Praha 2001.

53 Drahomír Jančík — Eduard Kubů — Jiří Novotný — Jiří Šouša, Zrůdný monopol. „Hade-ga“ a její obchod drahými kovy a drahokamy za druhé světové války, In: Tereziánské studie a dokumenty 2001, Praha 2001, s. 249–307.

54 Drahomír Jančík — Eduard Kubů — Jiří Novotný — Jiří Šouša, Arisierungsgewinnler. Die Rolle der deutschen Banken bei der „Arisierung“ und Konfiskation jüdischer Vermögen im Protektorat Böhmen und Mähren (1939–1945), Wiesbaden 2011.

55 Drahomír Jančík — Eduard Kubů, „Arizace“ a arizátoři. Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939–45), Praha 2005.

už se v dané chvíli jednalo o skutečný obraz/odraz kolektivních a individuálních identit venkova či o nástroj jejich ovlivňování. Diskurs mezi historií a literární vědou ukázal styčné body i disparity mentálního zrání české a německé venkovské společnosti v českých zemích: v nacionálně českém prostředí s akcentem na společenské tradice na venkově, vztah lidí k půdě, přírodě a na dodržování křesťanských hodnot (ruralismus), v prostředí nacionálně německém navíc s rostoucím důrazem na pojem životního prostoru a rasové čistoty (Grenzlandroman, Heimatroman).⁵⁶

Od zkoumání kolektivních mentalit na venkově byl jen krok k výzkumu agrarismu coby ideologii dávající „venkovanovi, sedlákovi/rolníkovi, středními a vyššími vrstvami přehlíženému, vážné, nezastupitelné místo ve společnosti a politickém systému“. Kubů s Šoušou vyšli z agrarismu evropského a na jeho základě rozpracovali ideovou kompozici selského agrarismu uplatňovaného v prostředí středoevropském.⁵⁷ Do relativně početné literatury k dějinám českého agrárního politického hnutí přispěla badatelská dvojice edicí vzpomínkového textu žurnalisty a diplomata Karla Mečíře věnovanému Antonínu Švehlovi. Edice dala vyniknout naturelu Švehly jako pragmatika, člověka veskrze racionálního, čímž obohatila pohled na velkého politika a zakladatelskou osobnost první Československé republiky o „lidský rozměr“. Současně podkryla zákulisí fungování významného stranického subjektu, České strany agrární.⁵⁸ Předmětem rozsáhlého analytického výzkumu Kubů a Šouši se stal i politický agrarismus v českých zemích v prostředí nacionálně německém. Vznik Deutsche Agrarpartei in Böhmen v roce 1905 se rozhodli zkoumat optikou shora (tzn. v kontextu činnosti aktérů starších politických subjektů) v průsečíku s optikou zdola (tzn. v kontextu myšlenkového zrání venkovské společnosti, její stavovské emancipace a postupné politizace), čímž podchytili specifikum formování politické strany na přechodu od strany honorační ke straně masové.⁵⁹

56 Eduard Kubů — Jiří Šouša — Aleš Zářický (eds.), *Český a německý sedlák v zrcadle krásné literatury 1848–1948. Diskurz mezi historií a literární vědou na téma selského a hraničářského románu*, Praha 2014. Kubů je spoluautorem úvodní i závěrečné studie, dále analyzoval dílo Hanse Nikolase Krausse, společně s Šoušou romány Hugo Scholze a hraničářský román v podání klasiků české literatury. Další studie se zaměřily na dílo Aloise Jiráska (2003) či Svatopluka Čecha (2014).

57 Eduard Kubů — Torsten Lorenz — Uwe Müller — Jiří Šouša, *Agrarismus und Agrarreliten im östlichen Mitteleuropa. Forschungsstand, Kontextualisierung, Thesen*, In: Tíž (eds.), *Agrarismus und Agrarreliten in Ostmitteleuropa*, Praha — Berlin 2013, s. 15–116; Eduard Kubů — Jiří Šouša, *Die Wiener Grüne Internationale. Eine mitteleuropäische Transfergeschichte?*, In: Helga Schultz — Angela Harre (Hg.), *Bauerngesellschaften auf dem Weg in die Moderne. Agrarismus in Ostmitteleuropa 1880 bis 1960*, Wiesbaden 2010, s. 243–256; Eduard Kubů — Jiří Šouša, *Franz Spina und der deutsche Agrarismus in den böhmischen Ländern der ersten Jahrzehnte der 20. Jahrhunderts*, In: Steffen Höhne — Ludger Udolph (Hg.), *Franz Spina (1868–1938). Ein Prager Slavist zwischen Universität und politischer Öffentlichkeit*, Köln — Wien — Weimar 2012, s. 141–168.

58 Rozmluvy s Antonínem Švehlou a o Švehlovi. *Vzpomínky agrárního diplomata Karla Mečíře: historicko-kritická edice*, Eduard Kubů — Jiří Šouša (eds.), Praha 2018.

59 Eduard Kubů — Jiří Šouša, *Deutsche Agrarpartei in Böhmen a česko-německá vyrovnávací jednání v předvečer Velké války. Příspěvek ke Kazbundově reflexi role nejvýznamnější ně-*

Výstižnou ukázkou způsobu společné práce Kubů a Šouši, jejich nesporného *know how*, jsou sondáže do poměrně úzkých, sevřených témat, které však svými závěry (a jejich řetězením) jdou vysoko nad rámec vlastního analytického výzkumu a mají ambice promlouvat k širším, často celospolečenským procesům a jevům. Příkladem uvedeného mohou být studie k problematice meziválečné československé pozemkové reformy. Na analýze poměrně banální vesnické veselohry od Jana Millera Kubů s Šoušou „předvedli“ ideové instrumentarium selského agrarismu prvních desetiletí 20. století a současně celé spektrum problémů doprovázejících v době vzniku díla velmi aktuální a napříč společnostmi rezonující problematiku přerozdělení půdy.⁶⁰ Skutečnost, že provádění pozemkové reformy, konkrétně potom vznik a přidělování tzv. zbytkových statků, bylo významně spojeno s klientelismem, protekcí a úplatkářstvím, podrobili autoři zkoumání v další studii zaměřené na recepci reformy v dobovém tisku. Zbytkový statek se vlivem uplatňování nestandardních praktik z původně technicky definované jednotky stával „neblahým symbolem slabých míst reformy, pro některé dokonce symbolem její nepatřičnosti“, s čímž později účelově pracovala i komunistická propaganda.⁶¹ Do třetí nabídl autorský tandem pohled na pozemkovou reformu coby jeden z ústředních bodů ekonomického a sociálního vývoje první republiky v již zmiňované publikaci „Republika československá“, tentokrát se jednalo o zpracování syntetizující (2018).

Ve vývoji selského/rolnického hospodářství Kubů s Šoušou reflektovali jak trendy dlouhodobě progresivní, modernizační (technicko-technologické inovace, změny řízení, přístup ke vzdělání, osvětě ad.), tak i momenty stagnační, regresivní. Ty mohly být zapříčiněny klimatickými extrémy, krizemi, a také válkou. Kubů s Šoušou v tomto směru přispěli analýzou diskursu o roli českých sedláků a rolníků za první světové války. Na pomyslné váhy postavili faktory války objektivně oslabující selské/rolnické hospodářství, proti tomu rozrůstající se černý trh s potravinami, jenž přinejmenším části venkova umožňoval „přilepšit si“, ba významně vydělávat. Autoři sice připustili dílčí „pozitiva“ válečné éry vedoucí k částečnému oddlužení venkova. Vykreslením hloubky problémů, se kterými se sedláci/rolníci potýkali, nicméně zároveň odmítli často pertraktované Kroftovy teze o „parazitování venkovského obyvatelstva“ a o „hmotném povznesení rolnictva“ v čase války jako jednoznačně „přeexponované“.⁶²

mecké občanské strany, In: Karel Kazbunda, kulturní dědictví a mezinárodní právo, Semily 2013, s. 160–176. Završením mnohaletého výzkumu dané problematiky se stala monografie Eduard Kubů — Jiří Šouša — Barbora Štolleová a kol., Za německou hroudu a zrno. Agrární hnutí Němců v českých zemích období habsburské monarchie. Od hospodářských společností, odborných i politických spolků a exkluzivních politických reprezentací k agrárnímu stranictví (1848–1918), Pelhřimov — Praha 2023.

⁶⁰ Eduard Kubů — Jiří Šouša, Ideologická pohádka o selském prozření. Divadelní kus Jana Millera „Zbytkový statek“, In: Královéhradecko 9, 2017, s. 237–254.

⁶¹ Eduard Kubů — Jiří Šouša, Zbytkový statek. Od ekonomického produktu pozemkové reformy k symbolu jejího neřádu, In: Milan Hlavačka — Jakub Raška a kol., Symboly doby. Historické eseje, Praha 2019, s. 367–393, citovaná pasáž s. 368.

⁶² Eduard Kubů — Jiří Šouša, Z časů, kdy nebylo co jíst... český sedlák/rolník za Velké války, In: Jitka Balcarová — Eduard Kubů — Jiří Šouša (eds.), Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době, Praha 2017, s. 67.

Není náhodou, že se výzkum venkova u Eduarda Kubů v posledních letech protnul s jeho intenzivnějším vstupem do *business history*. Podniky, podnikání a podnikatelstvo přirozeně představovaly předmět jeho profesního zájmu již mnohem dříve, při výzkumu bankovníctví, elit či hospodářského nacionalismu, jednalo se však o interes spíše intuitivní, logicky vyplývající ze snahy získat „co nejplnější“ obraz zkoumaných tržních procesů a jevů, nikoliv o prvoplánový zájem o podnikatelské subjekty jako takové. Ke sblížení Kubů s *business history*/dějinami podnikání přispělo postupné překonávání „chandlerovských“ přístupů, jinými slovy trendy rozšiřující záběr *business history* směrem k menším, např. rodinným firmám a k systematictějšímu výzkumu politických, kulturních, sociálních a jiných souvislostí podnikání.⁶³

Z *case studies* z pera Eduarda Kubů k dějinám podnikání připomeňme alespoň dvě (v obou případech ve spoluautorství s Jiřím Šoušou). V první se autoři zabývají podnikáním původního správce schwarzenberských panství a významného propagátora osvěty Františka Horského v 60. a 70. letech 19. století. Analýzou výnosů kolínského velkostatku s jeho rozsáhlým agrokomplexem autoři jednoznačně potvrdili mimořádné zvýšení výkonu velkostatku v důsledku zavedených technicko-technologických i organizačních změn, současně však podtrhli přetrvávající tíživý problém jeho zadlužení. I při nadstandardním výkonu nebyl Horský schopen dluh vzniklý koupí a investicemi do velkostatku během svého života splatit.⁶⁴ Podnětné závěry přinesla studie věnovaná Novině, tiskařskému a vydavatelskému družstvu českých agrárníků. Jednalo se o podnik „ve službách“ politické strany, což vyžadovalo specifické kladení otázek. Se „svou“ stranou byl svázán personálně, především však skrytými finančními dotacemi, které jej doslova „držely nad vodou“. Při interpretaci hospodářských výsledků nešlo tedy primárně o podnikatelský zisk (pokud byl vůbec formálně vykázan — představoval položku *de facto* fiktivní), nýbrž o přínos podniku straně měřený jeho rolí nástroje stranické propagandy (obrat, paleta tiskovin).⁶⁵

Na současné dějiny podnikání/*business history* ve světě i doma lze výstižně uplatnit latinské úsloví: „Duo cum faciunt idem, non est idem“, tj. „Když dělají dva totéž, není to totéž“. Uvedená platforma — pro některé samostatný obor, pro jiné autonomní subdisciplína hospodářských dějin — je široce rozkročena mezi historií, ekonomikou a další společenské vědy a v závislosti na stanovených cílech a úhlech pohledu také pracuje s příslušným metodologickým instrumentáři. Přístupy k dějinám podnikání, jež se Eduard Kubů snaží dlouhodobě vnášet do vědeckého diskursu, jsou charakteristické svým akcentem na rozklíčování ekonomického ratia firem, porozuměním jejich organizací, podnikatelským strategiím a výkonu v širších souvislostech

63 Eduard Kubů — Jiří Šouša, Rodinná firma. Pojem a historický kontext jeho současného obsahu se zřetelem k českým zemím, In: Milan Hlavačka — Pavel Bek a kol., Rodinné podnikání v moderní době, Praha 2018, s. 25–41.

64 Eduard Kubů — Jiří Šouša, Z vrchnostenského úředníka podnikatelem. Agrární komplex Františka Horského — příklad rodinného podnikání šedesátých a sedmdesátých let 19. století, In: Tamtéž, s. 119–140.

65 Eduard Kubů — Jiří Šouša, Podnikání ve službách politické strany. Tiskařské a vydavatelské družstvo českých agrárníků Novina (1897–1938) — prameny, přístupy, interpretace, Hospodářské dějiny 35, 2020, č. 2, s. 141–183.

vývoje trhu, i svou analytickou hloubkou.⁶⁶ S ohledem na skutečnost, že *business history* ve světovém měřítku zažívají v posledních letech nebývalý boom, a s ohledem na rostoucí zájem domácích historiků, je nabíledni, že právě ony se stávají jednou z perspektivních cest, jak dále smysluplně a v kontaktu s trendy ve světě rozvíjet obor hospodářských dějin v České republice.⁶⁷

* * *

Profesní cesta Eduarda Kubů a etablování oboru moderních hospodářských dějin v polistopadové České republice jsou nedílně propojeny. Příklon k moderním hospodářským dějinám byl na počátku 90. let 20. století nespornou výzvou, která předpokládala vysoké, ba extrémní pracovní nasazení celé generace historiků ochotných vstoupit do nejistého, navíc neblahým dědictvím komunistické éry silně poznamenaného pole, současně však — a zvláště to platí pro osobnosti formátu Eduarda Kubů — vytvářela relativně velký prostor pro uplatnění myšlenek a vizí, jinými slovy dávala možnost vyniknout. Předchozí řádky nenechávají na pochybách, že přínos Kubů české historické vědě a oboru hospodářských dějin zvláště je vskutku mimořádný. Vysoký badatelský standard, volba závažných a náročných témat a schopnost integrovat vědeckou obec pro společný výzkum jej přirozeně vynesly mezi špičku oboru. Neméně důležité bylo i pevné odhodlání, resp. přesvědčení, že jen v kontinuální systematické práci se může projevit hodnota, na které lze dlouhodobě stavět. Eduard Kubů je jedním z těch, kdo na počátku 90. let pomáhali oboru hospodářských dějin v České republice „postavit se na nohy“, kdo jej následně dokázali úspěšně rozvíjet, a i v dnešní době, kdy obor nemá ve světě ani doma zrovna „na růžích ustláno“, dává moderním hospodářským dějinám jasnou vizi, smysl i směřování.

66 Srv. zvláštní ročník *Hospodářských dějin* (2020, č. 1–3) pod redakcí E. Kubů a B. Štolleové na téma „Dějiny podnikání ve střední Evropě devatenáctého a dvacátého století“.

67 Výstupy Eduarda Kubů k problematice *business history* se v posledních letech (tedy v období mezi sepsáním této studie a jejím publikováním) rozrostly o několik položek. Jmenujme přinejmenším kolektivní monografii Miloš Hořejš — Eduard Kubů — Barbora Štolleová (eds.), *Podnikatel versus kapitál — kapitál versus podnikatel*. Dvě tváře jednoho vztahu ve střední Evropě 19. a 20. století, Praha 2023, kde Kubů autorsky participoval na úvodním textu věnovaném roli peněžních ústavů v průmyslovém, obchodním a živnostenském podnikání (společně s J. Šoušou a B. Štolleovou), na kapitolách zaměřených na bankovní konsorcia v meziválečném Československu a na fenomén zastavárenství (s B. Štolleovou) a na závěrečném pojednání zprostředkujícím úvěr a peněžní ústavy optikou podnikatelských subjektů (s B. Štolleovou). Na čáře dotyku s dějinami podnikání vznikla i kolektivní monografie pod vedením E. Kubů a J. Slavíčka k problematice družstevnictví (Eduard Kubů — Jan Slavíček a kol., *Ve znamení svépomoci a solidarity. Družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století*, Praha 2023). Kubů se autorsky podílel úvodním a závěrečným pojednáním (s J. Slavíčkem) a také analytickou studií věnovanou tiskařskému velkopodniku Melantrich (s J. Šoušou).